

© Lynne Brouwer

GISTEREN 17:00 · ⌚ 5 MIN

Transparante overheid? In elk geval nog niet voor journalisten

BIRTE SCHOHAUS

Journalisten ervaren veel tegenwerking bij het lospeuteren van informatie van de overheid. De nieuwe Wet open overheid (Woo) biedt geen soelaas: nog altijd krijgen ze opgevraagde documenten helemaal niet, buiten de toegestane termijn, of op belangrijke punten onleesbaar gemaakt. Sommigen vermoeden kwade opzet: ‘Het besluit op mijn verzoek werd om politieke redenen uitgesteld.’

‘In theorie heeft het veel toegevoegde waarde. In de praktijk is het een gemankeerd instrument.’ Zo vat een journalist bondig samen hoe zijn beroepsgroep worstelt om overheidsinformatie openbaar te krijgen.

Het instrument dat hij bedoelt – de Wet open overheid (Woo) – regelt het recht op informatie over alles wat de overheid doet. Op basis van die wet kunnen journalisten schriftelijke gegevens opvragen: beleidsdocumenten en rapporten, maar ook vergaderverslagen, brieven, e-mails en chat-verkeer.

De wet is ruim een jaar geleden in werking getreden en de naleving laat zeer te wensen over, stelt een rapport van het Adviescollege Openbaarheid en Informatiehuishouding (ACOI) dat hiervoor 256 journalisten enquêteerde. Volgens *Een jaar Wet open overheid (Woo). Hoe doet de overheid het volgens journalisten?* moeten ze lang wachten op informatie en krijgen ze lang niet altijd alle documenten die ze hebben opgevraagd. De reden is vaak onduidelijk.

Belangrijk controle-instrument

En dat terwijl overheidsinformatie onmisbaar is voor de pers.

Bijna 80 procent van de ondervraagde journalisten maakt geregeld of zelfs zeer vaak gebruik van overheidsinformatie. 70 procent van hen deed minimaal één informatieverzoek.

Ze gebruiken die gegevens vooral om te onderzoeken hoe ‘besluitvorming achter de schermen tot stand is gekomen’ (75 procent) of om ‘verheldering te krijgen over het onderwerp’ (49 procent). 41 procent van de respondenten gebruikt de opgevraagde informatie om te onderzoeken of de overheid fouten heeft gemaakt.

Toch zien veel journalisten vaak af van een informatieverzoek. De reden: tijd. De nieuwswaarde staat voorop, dus als het maanden duurt om documenten te krijgen, heeft zo’n verzoek soms geen zin.

Dit is problematisch, vindt Annemarie Drahmman, universitair hoofddocent aan de afdeling staats- en bestuursrecht van de Universiteit Leiden en gespecialiseerd in de Woo. Ze beoordeelde als onafhankelijk adviseur de enquêtevragen en onderwierp het rapport van het Adviescollege aan een juridische toets.

Drahmann: ‘De Woo is een belangrijk instrument om de overheid te kunnen controleren en die controle is in het belang van de democratische rechtsstaat. Journalisten kunnen de wet nu vaak niet gebruiken omdat het afhandelen van hun informatieverzoeken te lang duurt. Ze zeggen dat ze hierdoor minder verzoeken doen, dus minder kunnen controleren.’

Gebrek aan vertrouwen

Meer dan de helft van de journalisten heeft er weinig vertrouwen in dat de overheid Woo-verzoeken zorgvuldig afhandelt.

In het rapport staat: ‘Journalisten krijgen regelmatig te horen dat ze het verzoek niet kunnen afronden omdat overheidsmedewerkers “te veel Woo-verzoeken hebben liggen” of omdat ze “met vakantie zijn”.’ Hoewel mogelijk waar, zijn dit geen legitieme excuses, aldus het Adviescollege.

Een ‘laksessie’ bij de overheid: ‘Interessant om mee te maken, maar ik schaamde me diep’

Als er wel informatie wordt verstrekt, wekt de timing wantrouwen. Zo werd de afhandeling van een verzoek ‘heel toevallig’ over een raadsvergadering heen getild. Een artikel op basis van de opgevraagde documenten werd daardoor ‘mosterd na de maaltijd’.

Ook vermoeden journalisten dat de toegestane ‘uitzonderingsgronden’ niet altijd terecht worden toegepast.

Zo reageert een journalist in het rapport: ‘Ik heb ook binnen de overheid gewerkt en bij een ‘laksessie’ gezeten, waarbij iedereen tot de portier toe een avond zat te lakken. Zonder kennis van zaken. “Gewoon zwartmaken,” zei de coördinator. Interessant om mee te maken, maar ik schaamde me diep voor mijn overheid.’

Vertragen en traineren

Hoewel de geënquêteerde journalisten zeggen zich ervan bewust te zijn dat het zoeken naar documenten tijdrovend is, en dat de overheid kampt met personeelsgebrek en chaotische (digitale) archieven, hebben ze toch de indruk dat ambtenaren vaak bewust niet goed meewerken.

Meer dan de helft van hen vermoedt dat een trage afhandeling van een informatieverzoek politiek gemotiveerd is. Een respondent stelt bijvoorbeeld: 'Ik ben er meer dan eens sterk van overtuigd geweest dat het besluit op mijn verzoek om politieke redenen werd uitgesteld.'

Een ander zegt: 'Ambtenaren doen steeds meer buiten Woo-kaders om (niets via e-mail of apps bijvoorbeeld). Daarnaast zijn ambtenaren steeds maar bezig hun politieke bazen uit de wind te houden. Dat wordt belangrijker geacht dan openbaarheid en transparantie.'

'Er zijn concrete voorbeelden van politiek gemotiveerde tegenwerking – dat is een belangrijk signaal'

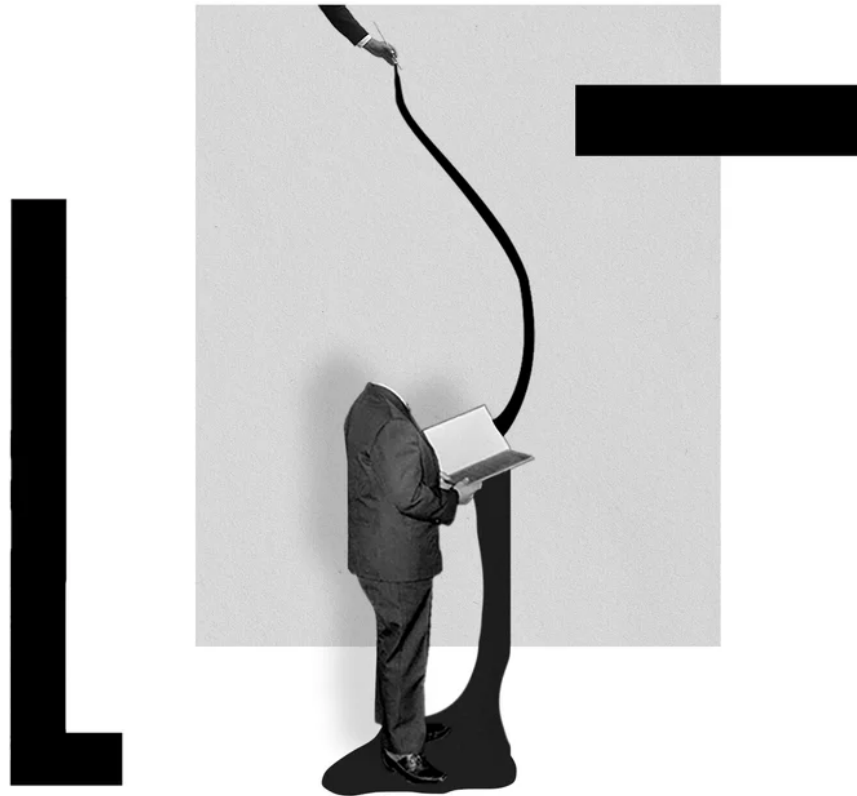
Het maakt de journalisten cynisch: 'De ervaring leert dat ambtenaren vaak meer energie steken in het vertragen van de behandeling en het zo laat mogelijk verstrekken van compromitterende stukken, dan in het binnen de termijn verstrekken van overheidsinformatie.'

De respondenten zijn dan ook niet te spreken over de ambtenaren die hun verzoeken behandelen, ze krijgen met een 5,5 nipt een voldoende.

Cultuur van wantrouwen

De ondervraagde journalisten zien weliswaar tekenen van verbetering, zoals de komst van speciale Woo-ambtenaren, maar de 'cultuur van wantrouwen' is nog niet doorbroken, concludeert het Adviescollege.

Sterker nog, in vergelijking met een eerdere enquête uit 2009 (van de Vereniging voor Onderzoeksjournalisten) lijkt het wantrouwen juist toegenomen. Ook toen vonden journalisten de doorlooptijden te lang en ervoeren ze 'afwijzingen als een middel om hen te frustreren'. Toch was de toon destijds positiever, valt Drahmman op.

Hier moet de overheid mee aan de slag, zegt ze: 'Dat bij journalisten het beeld leeft dat het weigeren van informatie politiek gemotiveerd is, staaft het rapport met concrete voorbeelden. Dat is een belangrijk signaal. Het herstellen van vertrouwen is de belangrijkste taak nu.'

Het rapport kan daarbij helpen. 'Het is een nulmeting, een soort dieptepunt. Het toont met objectieve data waar we nu staan en dat geeft geen rooskleurig beeld. Daarmee kun je bij bestuursorganen, ambtenaren, en de Tweede Kamer aantonen dat verbetering noodzakelijk is.'

Drahmann pleit wel voor enig geduld: de Woo is ruim een jaar oud. Het zou naïef zijn om te denken dat de problemen nu al zijn opgelost.

‘Ik heb destijds al gezegd dat het minstens zes jaar zou duren. De informatiehuishouding moet op orde, dat vergt tijd. Maar belangrijker nog: de bestuurscultuur moet veranderen, en dat kun je niet alleen bereiken met wetgeving.’

‘De cultuur moet anders: ambtenaren moeten het aandurven met journalisten in gesprek te gaan’

Ondanks alle tegenwerking zien journalisten de Woo nog steeds als een wenselijk en nuttig instrument. Ze willen daarom dat de wet effectiever wordt, blijkt uit de enquête. Ambtenaren en journalisten zouden bijvoorbeeld eerder over een informatieverzoek in gesprek moeten gaan.

Ook Drahmman ziet dat als dé oplossing: ‘Dan kunnen de strekking en de omvang van een verzoek meteen worden afgebakend en is het minder werk voor de journalist en voor de ambtenaar, die meteen gericht kan zoeken – win-win.’

Volgens de wetenschapper moeten ambtenaren het initiatief nemen voor zo’n dialoog. Daar moet voldoende capaciteit voor zijn, en ze moeten het gesprek aandurven. ‘Nu zijn ze soms bang om per ongeluk een toezegging te doen. Dus ook hun werkomgeving moet veilig genoeg zijn. Dat vergt een enorme cultuurverandering bij ambtenaren en hun leidinggevendenden, maar ook bij bestuurders.’

Auteur: **Birte Schohaus**

Groninger at heart en doctor in de journalistiek. Schrijft over oude en nieuwe machten op het gebied van energie(transitie).